

TALONPOIKAA TARVITAAN KOHTA

Juha Kuisma Kanteenmaa 17.6. 2023

Orisuon pvy:n 100 –v. juhla

Suomalainen talonpoika on Karkusta kotoisin olleen arkeologian professori Unto Salon mukaan pronssikaudella kehittynyt instituutio, jolla on ikää yli 3000 vuotta. Tuolloin syntyi pysyvän paikallaan asumisen idea: (1) oli asuttava talo, siihen perustuen (2) suvun omistamaa maata ja metsää sekä (3) talon kautta oli oikeus osallistua yhteisten asioiden hoitoon. Ruotsin vastaava sana *bonde* korostaa asumista ja yhteistä pesää, mutta suomalaisessa ”talonpojan” merkityslatauksessa on seuraava korostus: talon töitä tekevä ja töitä johtava isäntä on oikeutettu osallistumaan yhteiseen päätöksentekoon (kauppa, liikenne, metsästys, oikeudenkäyttö, puolustautuminen). Oikeussubjekti on talo, jota edustaa nuori tai keski-ikäinen ”poika” vaikka vanha isäntä hyvinkin ja useinkin olisi vielä elossa. Taloa oikeussubjektina alleviivaa se, että jos talon miehet olivat kuolleet, sai leskiemäntä edustaa taloa yhteisessä päätöksenteossa.

Talonpoika on siis yhteiskunnallinen käsite. Noista ajoista alkaen on voitu puhua erityisestä talonpoikaiskulttuurista. Siihen kuuluu kestävän ylisukupolvisuuden ajatus: talo on annettava seuraavalle polvelle aina paremmassa kunnossa kuin sen itse sai. Talo ei kuulu yksilölle, vaan edustaa suvun kunniaa. Jokainen talo pyrkii tulemaan sukutaloksi. Taloon kuuluu maata, metsää ja vettä, mikä mahdollistaa elämisen eri vuodenaikoina. Yhden tulkinnan mukaan *talo* juontuu sanasta *talas* eli pylvälle rakennettu rehelava. Karjan vienti talven yli vaati etukäteissuunnittelua ja varastoja.

Professori Satu Apo on huomauttanut, että käsitys talonpojasta jotensakin ”tyhmänä” ruumiillisen työn tekijänä tai ankaralla työllä heikkoa suunnittelutaitoaan paikkaavana olentona on väärä. Talonpojan työ on ollut ja on edelleen yhtä vaikeaa kuin ranskalaisen silkki kauppiaan elämä Lyonin kaupungissa. Jotta talonpoika perheineen pärjää, on osattava ajoittaa asioita suunnitella, laskea ja havainnoida luonnonilmiöitä. Hänen on oltava yhdistelmäihminen, mångsysslare.

Eurooppalaisessa taloushistoriassa on keskusteltu siitä, määritteleekö talonpoikaa pysyvästi alistettu yhteiskunnallinen asema. Joinakin aikoina ja joissakin maissa tämäkin on ollut totta. Kuitenkin pohjoismaissa vapaat talonpojat ovat luoneet maanlakien kautta sopimusyhteiskunnan, jonka varaan koko nykyinen yhteiskunta ja oikeusvaltio perustuvat. Näitä historiallisia juuria tunnetaan hämmästyttävän vähän – ikään kuin maailma olisi alkanut joskus 1800-luvun lopulla...

Täsmällisempää ja osuvampaa on lähestyä talonpoikaisuutta neljän ulottuvuuden ilmiönä. Talonpoika yhdistää (1) työn, (2) luonnon, (3) pääoman (s.o. pysyvät rakenteet) sekä (4) yrittäjyyden, managementin. Jos ulottuvuuksista painottuu työ ilman muita ulottuvuuksia, on kyseessä torppari. Jos luonto, on kyseessä yhteiskunnasta irti oleva off grid - omavaraisviljelijä. Jos keskeistä on pääoma, on kyseessä kartanonomistaja, sessionaatti. Talonpojan on myös oltava oman itsensä johtaja. Jos maanviljelys on pelkkää bisnestä, lähestymme nykypäivien amerikkalaisen farmarin elämäntapaa, joka rinnastaa itsensä liike-elämän toimijoihin. Määritelmän mukainen talonpoika yhdistää toimissaan kaikki nämä neljä ulottuvuutta. Ulottuvuuksien painoarvot toki vaihtelevat. Pienviljelijän yhdistelmä on erilainen kuin suurta tilaa viljelevän.

Talonpoikaisuuden sisältöön vaikuttaa toki yhteiskunnan tekninen kehitysaste, muut toimeentulomahdollisuudet, työnjaon syvyys sekä kansalaisten yhdessä jakamat arvostukset. Elämme parhaillaan globalisaation ja fossiilitalouden aikaa. Tämä tuskin on pysyvää. Talonpoikaisuus elää myös maa- ja metsätaloudesta riippumatonta elämää yleisessä kulttuurissa: joulun ja juhannuksen tapaisina

vuotuisjuhline, perinneruokina, kesämökkeilynä, saunomisessa, kylätoimintana, isännän ja emännän kumppanuuteen perustuvassa naisen aseman vahvuudessa, kunnallisena itsehallintona.

Tässä kohtaa on syytä todeta pari ”talonpoikaista” seikkaa Suomen historiasta. Suomalainen talonpoikaisuus ja maaseudun rakenne perustuu reformeihin. Lennokkaan ilmaisun mukaan maanomistus on pyhä asia ja siksi mahdollisimman moni viljelijä oli saatettava tuohon pyhien yhteyteen. Ensimmäinen reofrmi (jota taktisista syistä ei aikoinaan sellaiseksi mainostettu) oli Karjalan kannaksen kartanoiden eli hovien alle joutuneiden talonpoikien itsenäistyttäminen hypoteekkilainojen avulla. Tämä oli Snellmanin ja fennomaanien politiikkaa, joka turvasi Suomen olemassaoloa. Seuraavia reformeja olivat torpparivapautus, omaa maata haluaville tarkoitettu Lex Kallio, metsäyhtiöiden metsänrohmuamisen kieltänyt Lex Pulkkinen, sotien jälkeinen Karjalan siirtolaisten ja rintamamiesten asuttaminen sekä viimeisenä vuoden 1959 asetuslaki. Vielä 1990-luvun alkuun asti oli voimassa laki, joka asetti maanviljelijät metsäkauppatilanteissa muiden kansalaisten edelle.

Kaikilla näillä operaatioilla taattiin kaksi asiaa: (1) jokainen, joka halusi sai ryhtyä maanviljelijäksi ja (2) jokaisella viljelijällä oli konkreettinen pala isänmaata, jota puolustaa. Suomen nykyiset poliittiset voimasuhteet ovat syntyneet tätä kautta. Näiden reformien ansiosta Suomi on läntinen maa emmekä ole luisuneet osaksi Venäjää. Maan armeija oli talonpoikaisarmeija v. 1918 sodan molemmilla puolilla ja 1939-1944 yhtenäisesti Suomen puolella. Maaseudun miehillä oli taitoja, jotka sopivat maastoon puretuvaan puolustustaisteluun. Talonpojan itsenäisyys ja kyky vastustaa sortoa perustuu kaikkialta saatavaan aurinkoenergiaan, joka varastoidaan heinän tai yleensä biomassan muodossa latoon tai puina liiteriin. Tämä seikka jääkööt kuitenkin toisen tarinan aiheeksi.

Haluan korostaa talonpoikaiskulttuuriin sisältyvää ympäristötietoa. Se on kirjattu kymmeneen sananparsiin. Esimerkiksi. ”Pelto ei petosta salli.” ”Kalkki tekee isän rikkaaksi ja pojan köyhäksi.” ”Kun kynsi kasvaa, niin kynä katoa.” ”Isännän askel pellon höystä.” ”Isä pellon raivaa, poika pellon pitää, pojanpoika hyödyn nauttii.” Talonpoikaisuus on elollisen luonnon hoitoa. Elämäntapaan on siilautunut tuhansien vuosien taistelu universumia kuluttavaa voimaa, entropiaa vastaan. Tämän kaltaisia asioita pitäisi osata kertoa, kun maataloutta vastaan hyökätään leimaamalla se luonnontuhoamiseksi tms. Rehellisesti pitäisi myös kysyä ja vastata: ovatko kaikki nykyisen maaseudun ympäristöasenteet kunnossa ?

Monia maatalousväestön asenteita selittää se, että koko 2000 –luvun maatalouden kannattavuus on heikentynyt. Kun moni maatila kokee olevansa kohtalokkaassa uloslyöntikilpailussa, keskitetään kaikki henkinen energia selviytymiseen. On hälyttävä tieto, että vuonna 2022 olisi tehty pyörein luvuin 200 sukupolvenvaihdosta. Jos tämän kertoo sukupolven pituudella – sovitaan sukupolveksi 25 vuotta – niin olisimme 25 vuoden kuluttua tilanteessa, jossa Suomessa olisi vain 5000 toimivaa tilaa. Se on aivan liian vähän. Samaan aikaan maatalouden ja elintarvikkeiden kauppataase on kasvanut 1 mrd:n euron miinuksesta 3 mrd:n euron miinukseen. Tämän verran viennin enemmyyttä (kansainvälistä kilpailukykyä) siis tarvitaan, jotta pystymme ostamaan ne elintarvikkeet, joita Suomessa ei tuoteta.

On aiheellista sanoa ääneen, että tämä tilanne ei ole EU:n vika. Ilman EU-jäsenyyttä maaseudun ja maatalouden tilanne olisi nykyistekin huonompi. Sellaista reaali maailma, jossa EU:n ulkopuolelle jättynyt Suomi ja Suomen maaseutu voisi nykyistä paremmin, ei ole. Syy maatalouden synkkään tilaan on fossiilipolttoaineissa: ne sanelevat talouden kannattavuudet ja aiheuttavat uusiutuvien luonnonvarojen rakenteellisen aliarvostuksen ja alihinnoittelun.

Tämä tilanne purkautuu kuitenkin tavalla tai toisella. Globaali maailmankauppa ei tule jatkumaan nykyisellään. Fossiilipolttoaineiden saantiin ei voi luottaa. Ilmastomuutos etenee ja moni alue kuihtuu sateiden puutteessa. Ukrainan sota ei nopeasti pääty eikä se jää ainoaksi sodaksi. Tarvitsemme yhteiskuntana investointeja resilienssiin s.o. kriisiinkestävyyteen, muuntojoustavuuteen, kykyyn kestää häiriöitä. Se tarkoittaa uusiutuvaa energiaa, biokaasua liikennepolttoaineena, paikallista huoltokykyä,

hajautettua asumisen mallia. Resilienssi on asia, jonka vain maaseutu pystyy tuottamaan. Se ei hoidu pelkästään varautumalla ja varastoimalla.

Jos ja kun tällainen yhteiskunnallinen muutos osataan valita ja toteuttaa, nousevat talonpoikaiset hyveet, tiedot ja taidot, uuteen arvoon. Tuollaisessa tilanteessa jokainen asuttu maatila on uuden kehityksen siemen. Kun kovat ajat koittavat, talonpoikaa tarvitaan. Tämä on vanha suomalainen totuus, jonka uusin maaseutututkimus ja agroekologia todistavat parhaillaan tutkimusten kautta päteväksi.

Lopuksi haluan Pirkan Kylät ry:n puolesta onnitella 100 –vuotiasta Orisuon pienviljelijäyhdistystä. Orisuo on alue kolmen maakunnan kulmauksessa. Nykyinen Pirkanmaa sivuaa sitä juuri sen verran, että olemme Pirkanmaan suunnasta oikeutettuja tähän onnentoivotukseen. Orisuolla pienviljelijäyhdistys on käytännössä toiminut kyläyhdistyksenä – mm. tanssilavan, kerhotuvan ja useamman Leader –hankkeen isäntäyhdistyksenä. Tällainen paikallinen yhteistoiminta kotiseudun hyväksi on samalla paikallista itsehallintoa ja sellaisena tilarajat ja kyläraajat ylittävän talonpoikaiskulttuurin osoitus.

Onnea Orisuolle !